

illo principio fundata, non est demonstratio, nec caret difficultatibus, quas philosophi de sensibus tractant: nunc autem illas expendere importunum esset, et a præsenti instituto alienum. At vero vim illius rationis non in sola generalitate objecti, seu corporum cognitorum, sed in modo cognoscendi ipsa corpora constitudo, est satis efficax ratio, ut in objectivis factis et responsionibus datis est explicata. Et in duobus punctis præcipue consistit, videlicet, in modo cognoscendi corpora, non in superficie tantum (ut sic dicam) sed intime penetrando illorum naturas, vel saltem illas simul cum causis, proprietatibus et effectibus inquirendo. Itemque in modo cognoscendi non tantum singula individua, sed etiam universales eorum rationes ab individuantibus conditionibus, seu differentiis particularibus abstracthendo: quod est proprium spiritualis potentiae, quia in illo cognoscendi modo, quasi se elevat supra omne corpus, ipsumque quodammodo spiritualis, ut sic dicam, ab omnibus sensibilibus accidentibus et circumstantiis illud præscindendo, ut ita spirituali modo illud cognoscatur. Ut probat divus Thomas, libro secundo, contr. Gent., capite sexagesimo sexto. Maxime vero hoc inde convincitur, quod anima humana non tantum generales rationes corporum directe attingit, sed etiam universaliares et corporalibus, ac incorporalibus rebus communes, imo etiam transcendentales, quae suo modo Deo cum creaturis communes sunt: quod est manifestum signum, potentiam intellectivam hominis esse omnino abstractam in suo esse ab organo corporeo et consequenter etiam a materia.

33. *Quarta ratio principialis sumpta ex objecto adæquato intellectus.*—Ex quibus potest quarta principialis ratio formari ex objecto adæquato intellectus humani desumpta. Quia objectum adæquatum intellectus est ens, in quantum ens, aut in quantum verum: ergo signum est, intellectum esse potentiam altioris ordinis ab omni sensu, ac proinde esse potentiam spiritualem et ab omni corporeo organo abstractam. Antecedens notum est ex Metaphysica, et ex discurso hic facto, quia intellectus attingit omnia entia corporalia, et spiritualia, creata, et ipsum Deum increatum, substantiam et accidentia, cæteraque omnia, quæ ut cadant sub unam potentiam, sub aliqua communi ratione accipi debent. Hæc autem esse non potest, nisi ratio entis, vel intelligibilis, seu veri. Ergo hæc est ratio adæquati objecti intellectus. Prima vero consequentia,

nimirum, potentiam, quæ tam universale obiectum complectitur, esse supra sensum, videatur perfecto per se nota. Nam sensus, seu potentia cognoscitiva, organica et materialis (idem enim sunt) est valde limitata potentia ratione materiæ, ut jam declaratum est. Et ulterius declaratur in hunc modum, quia constat, in rerum natura esse potentiam cognoscitivam altioris ordinis, et altioris ab omni sensu, ut est in Angelis, sicut supra libro secundo, cap. 2, a num. 6, probatum est: sed ipsem intellectus angelicus non habet universalius objectum, quam sit ens, in quantum ens: ergo signum est, hoc objectum esse ultra latitudinem omnium sensuum: seu, quod idem est, postulare potentiam superioris ordinis ab omni sensu. Ergo etiam intellectus hominis, qui cum angelico in illa universalitate convenit, est altioris ordinis ab omni sensu: ac subinde non est potentia corporea, sed spiritualis, sicut est angelicus intellectus.

34. *Roboratur proximæ quartæ ratio ex discursu D. Thomæ.*—Et declaratur amplius hæc ratio discursu sumpto ex D. Thoma, prima parte, quæstione decima quarta, articulo primo, et de Verit., quæst. secunda, articulo secundo, et libro secundo contr. Gent., cap. 62, ratione 4, in quibus locis hoc principium statuit. Res cognoscentes distinguuntur a non cognoscentibus per aliquam abstractionem a materia, quia res non cognoscentes non sunt capaces formarum aliarum rerum: cognoscentes autem aliquo modo recipiunt formas aliarum rerum, quia omnis cognitio per aliquam assimilationem fit. Hæc autem differentia ex eo provenit, quod res non cognoscentes habent proprias formas valde immersas materiae, a qua limitatio et coarctatio provenit: ergo illa major amplitudo rei cognoscentis ex aliqua abstractione a materia provenit, juxta uniuscujusque modum et gradum. Atque ita videmus, etiam sensus ipsos recipere formas aliquo modo abstractas a materia, et quo sensus est perfectior, eo subtiliores species recipere. Omnis ergo potentia cognoscitiva aliquam immaterialitatem participat: vel e contrario immaterialitas potentiae est ratio, quod sit cognoscitiva. Ergo quo fuerit plurimum rerum cognoscitiva, seu universaliorum rationem objecti cognoscibilis attigerit, eo majorem immaterialitatem participabit. Nam si capacitas illa ex aliqua immaterialitate provenit major capacitas ex majori immaterialitate provenit. Ergo illa potentia cognoscitiva, quæ est capax rerum omnium, et quæ adæquate respicit universalissimam ratio-

nem objecti cognoscibilis, erit potentia simpliciter spiritualis et immaterialis, id est, ab organo corporeo in suo usu, ac subinde in suo esse independens. Talis ergo est intellectus humanus: et sicut cum intellectu angelico in illa universalitate convenit: ita et in absoluta immaterialitate. Habet autem intellectus angelicus melius cognoscere, quia in illomet ordine altior est et similiter universaliorum habet cognitionem, non ex parte objecti adæquati, sed ex parte actus, et modi cognoscendi, ut supra de Angelis dictum est. Et ex dicendis de nostro intellectu comparatio perfecte intelligitur.

35. *Quinta ratio sumpta ex libertate voluntatis ex eodem D. Thoma.*—Ultimam rationem sumimus ex operibus voluntatis, et maxime ex arbitrii libertate, quam etiam tetigit divus Thomas, dict. libro secundo, contr. Gent., capite 63, ratione prima. Nam habere dominium propriarum actionum, et posse pro suo arbitrio diversa et opposita operari, signum est spiritualis et immaterialis virtutis. Sed hoc dominium habet anima humana per voluntatem suam. Ergo signum est illam esse potentiam spiritualem, non organicam, multoque magis ipsam animam, quæ est principalis domina suorum actuum, spiritualem et immaterialem esse. Consequentia cum minori notæ sunt. Major autem ostenditur, primo quia omnia agentia materialia, quæ experimur, naturali necessitate operantur, et bruta instinctu naturæ dicuntur, cujus signum est, quia omnia quæ sunt ejusdem speciei, determinatam operationem et uniformem habent operandi modum: ergo illa determinatio ex materialitate provenit. Ergo e contrario, aliter ille modus operandi rationalis animæ provenit ex immaterialitate. Secundo ad idem argumentor, quia nullum creatum agens, sive cœlum, sive Angelus, potest necessitatem inferre voluntati humanæ, si ratio vigilet et attendat; et sensus interni non perturbentur: ergo signum est, illam non esse materialem virtutem. Nam omnis materialis virtus hujus inferioris mundi subjecta est exteriori mutationi, etiam violentæ exterorum agentium: et præsertim cœlorum et Angelorum, applicando saltem activa passivis: voluntas ergo, quæ in se ab hujusmodi efficacitate immunis est, non est materialis, neque a materia per se pendens. Tertio, quia omnes creature superiores homine habentes libertatem arbitrii sunt spirituales et omnes inferiores homine, quia omnino materiales sunt, non sunt dominæ suarum actionum: ergo homo, qui secundum animam cum An-

gelis in haec proprietate convenit, spiritualem gradum in anima ipsa participat, non quidem alia ratione, nisi, quia anima ipsa spiritualis est: nulla enim alia ratio cogitari potest. Unde cum in Genesi dicitur, *homo factus ad imaginem Dei*, ratione hujus libertatis, et dominii dictum esse, sancti exponunt: nimirum, quia homo per spiritualem animam, gradum intellectualem et libertatem arbitrii illius gradus propriam participavit. Sunt ergo in propriis animæ humanæ operibus evidencia signa spiritualis naturæ, quam non nisi ratione animæ homo participat: est ergo anima vere spiritualis et immaterialis. Quod in capitibus sequentibus amplius confirmabitur.

36. *Ad fundamentum contrarii erroris in num. 5.*—Ad fundamentum contrarii erroris sumptum ex debilitate phantasie non valentis rem incorpoream apprehendere, non est necessaria responsio, sed admonitio (ut sic dicam) homines non solum fide, sed etiam ratione, posse, ac debere sensum corrigere et saltem per negationem spiritualia intellectu conceperem. Sic enim evidenter cognoscimus Deum esse incorporeum et nihil repugnare fieri creatam substantiam in haec proprietate illi similem. Item supra lib. 1, de Angelis, cap. 5, a num. 6, ostensum est, Angelos esse incorporeæ nature. Inde ergo colligi potest, non esse impossible nostrum principium intelligendi habere hanc proprietatem cum Angelis communem. Imo cum in propriis operationibus ejusdem gradus, et ordinis cum Deo et Angelis conveniat, satis evidenter colligitur, etiam in conditione immaterialitatis cum illis convenire.

37. *Ad primum testimonium Scripturæ, in num. 6.*—Ad argumentum autem in contrarium sumptum ex colloquio inter Lazarum et divitem defunctos, respondent Patres imprimis, animam, licet spiritualis sit, posse carere detineri corporeo, et ibi ab igne corporali, ac vero, ut Dei instrumento torqueri. Et ita potuisse animam divitis cruciatum ignis sentire, id est, pati, et cognoscere spirituali cognitione. Et similiter aliquam consolationem et diminutionem illius poenæ desiderare: et hunc effectum explicasse metaphorice Evangelistam illis verbis: *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam*, etc., Luc 16, unde Augustinus, lib. 21, de Civitate, cap. 10, oculos, linguam, digitum et aquam, spiritualia fuisse dicit, licet per voces corporeas partes significantes per metaphoram significantur. Quod optime declarat

et confirmat, dicto lib. 4, de Anima, et ejus origine, a cap. 15, idem habet Claudianus, in lib. 3, de statu Animæ, circa finem; ubi optime id confirmat ex locutione inter Abraham et divitem, quia corporalis esse non potuit: cum enim magnum chaos inter illos interjectum esset, non poterat unus alterius sensibilem vocem corporaliter audire. Idem ergo est de aliis. Idem optime dicit Nissenus, lib. de Anim. et Resur., circa finem. Quomodo autem hoc non obstet, quominus ignis ille, et flamma cum proprietate intelligenda sint, diximus late in libro 8, de Angelis, capite 12, a num. 10.

38. *Ad cetera testimonia in eodem num. 6.* — Ad alia testimonia respondeo, locum Genes. 2: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*, de creatione animæ intelligendum esse, ut in præcedenti tractatu, lib. 3, cap. 7, exposui cum communi sententia Patrum. Parum autem refert, quod nomine *spiraculi*, aut *spiritus*, aut *flatus* anima significetur, quia per quamcumque illarum vocum incorpoream forma significatur, etiamsi nomen *flatus* magis metaphoricus sit ad illam significationem translatus, ut notavit Augustinus, lib. 7, Genes. ad litt., cap. 3, et sequentibus. Ubi conjugit locum citatum Isaiae 57, dicens, statum ibi non significare, quemlibet flatum corporeum, sed incorpoream animam. Idem habet, lib. 3, de Civitat., cap. 24, et Irenæus, lib. 5, contr. Hæres., cap. 7: *Flatus*, inquit, *vitæ incorporeus est*. Idem ergo dicendum est ad loca Isaiae. Solum circa illa notari potest distincte nominari flatum et spiritum, unde accipi possunt, vel ut æquivalentia, sicut interdum significat Augustinus: vel ut distincta, ita ut *flatus* significet animam, et *spiritus* ipsum divinum spiritum. Ut Irenæus, d. lib. 5, c. 12, et Hieronymus, Isaiae 42 et 57, indicant. In utroque autem sensu *flatus* non significat ventum, aut corporei aeris emissionem, sed per metaphoram significat animam, quæ etiam *spiritus* est et per Spiritum sanctum sanctificatur. Argumentum autem ex verbis Psalmi sumptum: *Educ de custodia, vel de carcere, animam*, etc., nullius est momenti. Sive enim nomine custodiae, vel carceris significet corpus, sive inferni locus, optime intelligitur de spirituali anima, quæ et intra mortale corpus custoditur, et in loco inferni, tanquam in carcere contineri potest, ut supra dictum est. Habet etiam alios sensus ille locus: nam et de ipso Davide et de Christo Domino exponitur, sed nunc illos expendere non est necesse.

Idemque dicendum est de aliis verbis Psalm. 29, ut per se satis patet.

39. *Ad priores rationes Tertulliani, in n. 7.* — Alia vero motiva Tertulliani, ut dixit vel sunt parvi momenti, vel ad alias quæstiones de immortalitate et vera informatione rationalis animæ pertinent. Itaque, quod primo loco ponitur de motione animæ ab alio, potest intelligi, vel de motione intentionali, quæ per sensus fit ad quam pertinet ratiocinatio, seu divinatio et phænesis, seu furia; vel de motione locali. Et priori modo recte potest anima incorporea corpori unita ab extrinseco moveri, ut constat. Imo etiam spiritus angelici et anima etiam separata poterit hoc modo moveri per locutionem, illuminationem, etc., ut de Angelis dictum est. Posteriori autem modo etiam potest anima moveri ab extrinseco motore, vel per accidens simul cum corpore, dum illud informat: nec quoad hoc magis animæ repugnat incorporeæ moveri ab extrinseco, quam uniri corpori, ut veram formam: nam unum ex alio sequitur. Idemque est de eo, quod in corpore corpus moveatur ab anima. Præterquam quod etiam spiritualis substantia separata potest corpus localiter movere, ut in l. 4, de Angelis fuse tractatum est. Ad eamdem etiam informationem animæ spectat, quod a dispositionibus materiæ quoad corporis informationem pendeat. Inde enim provenit, ut per alterationem corporis ab eo expellatur, quia per alterationem, temperamentum corporis necessarium dissolvitur: et consequenter unio animæ cum corpore dissolvitur.

40. *Ad postremam in eodem n. 7.* — Eadem ratio est de dependentia, quam anima corpori unita ab illo, ejusque phantasiæ dispositione habet in operando, etiam secundum intelligentiam et rationem, quia hæc dependentia non est a corpore, tanquam ab organo et instrumento intelligendi, vel ratiocinandi: sed est tanquam ab inferiori potentia ministrante, et quasi proponente objectum, vel etiam est potius secundum quamdam concomitantiam, quæ ex radicatione in eadem anima corpori unita oritur, quam ex causalitate organi corporei in ipsum ratiocinandi actum: et ideo non indicat, animam ipsam esse corpoream, sed tantum esse vere, ac per se unitam corpori, ut propriam ejus formam, ut paulo post videbimus. Denique, quod de origine, ac creatione animæ attingitur, propriam disputationem postulat, quam mox trademus.

CAPUT X.

UTRUM PRINCIPIUM INTELLIGENDI HOMINIS, SEU ANIMA HUMANA IMMORTALIS, SEU INCORRUPTIBILIS AB EXTRINSECO SIT.

1. *Prima assertio seu suppositio de fide, animam nostram per mortem non extingui.* — *Probatur evidenter ex Scriptura.* — Supponimus secundum catholicam fidem, rationalem animam de facto non desinere esse cum a corpore separatur. Hæc hypothesis evidenter probatur ex innumeris Scripturæ locis, tam veteris, quam novi Testamenti. Ex veteri apertum est testimonium Sapient. 2, ubi de impiis dicitur, apud se dixisse: *Cinis erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur, tanquam mollis aer*: et in cap. 3, de Justis dicitur: *Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis*, utique secundum animas: et cap. 4, additur: *Justus si morte präoccupatus fuerit, in refrigerio erit*. Idem probant omnia vetera testimonia, in quibus dicitur, vel supponit, animas hominum post mortem vivere et operari; ut de anima Samuelis dicitur 1, Reg. 28, apparuisse Sauli, et dixisse: *Quare inquietasti me?* Et hoc testimonium utitur Justinus, Dialog. in Tryphon., et lib. 2, Mach. ult. Jeremias et Onias vivere supponuntur, cum Judæ appariuerunt referantur: et de Jeremias dicitur: *Hic est fratrum amator, et populi Israel, hic est, qui multum orat pro populo, et pro universa sancta civitate*, etc. Denique Exod. 3, ait Dominus Moysi, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob*. Addit vero Christus, Matth. 22: *Non est Deus mortuorum, sed riven- tium*. Inde probans, vixisse tunc secundum animam, etiamsi mortui essent secundum corpus.

2. *Discutitur et stabilitur citatus locus Matthei.* — De qua collectione, seu argumentatione solet dubitari, quam firma sit: quia potius Deus denominari Deus Abraham, Isaac et Jacob, licet jam nec in anima viverent: solum, quia fuit eorum Deus, dum in hoc mundo vivebunt. Sed hoc alterius est loci: nunc breviter dicimus, Deum non dixisse: *Ego fui, vel, Ego sum, qui fui Deus Abraham, et cetera, sed, ego sum Deus Abraham*. Non dicitur autem Deus pro aliquo tempore esse Deus alicujus, nisi pro eodem tempore alter existat et Deum, tanquam suum numen veneretur et colat. Sicut e contrario non potest dici Deus nunc esse Dominus rerum, quæ fuerunt, et non sunt

Reprobatur ex dictis contraria hæresiis quorundam. — Unde peculiariter convincatur.

jam, sed rerum tantum existentium. Sicut etiam e converso antequam res fierent, non erat Deus illarum Dominus. Nam haec voices sunt respectivæ, et utriusque extremi existentiam requirunt. Et quamvis nomen *Deus* sit magis absolutum, quam *Dominus*: nihilominus cum additur et dicitur Deus hujus, vel illius, jam involvit respectus, qui fundari debet in existentia, vel operatione alterius extremi creati, cuius dicitur esse Deus. Declararique potest ex verbis Jacob, Genes. 28: *Si fuerit Deus mecum, etc., erit mihi Dominus in Deum*, id est, illum pro vero Deo habebo et colam. Sic ergo interpretatur Christus verba illa: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob*, id est, sum Deus illorum, quos ego amo, et quem ipsi colunt et adorant: unde optime concludit, eos vivere. Sicque exponunt Chrysostomus, homil. 17, et Theodoretus, ac Euthymius in eum locum, et significat Hieronymus ibidem, et Hilarius, Psalm. 51, et in eodem sensu dixit Paulus, Rom. 4: *Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus*. Loquitur autem de vita praesentis temporis in corpore et anima, et de morte illi contraria: et ait, etiam post mortem esse nos sub dominio Dei, nimirum, quia etiam tunc secundum animam vivimus: aliter enim, si omnino non essemus, Domini esse non possemus. Et in eodem sensu subdit: *In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit, ut et vivorum, et mortuorum dominetur*: quia quos mortuos vocat, vivebant secundum animas: et ideo statim illorum dominium obtinere potuit. Eamdem veritatem ostendunt verba illa Christi, Matth. 10: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*. Idem convincitur de verbis Christi ad latronem: *Hodie mecum eris in Paradiso*, Luc. 23, et ex descensu Christi ad inferos, ubi *spiritibus prädicavit*, 1, Petr. 3, id est, animabus ibi existentibus, quas plene jam purgatas inde eduxit. Nec minus efficax argumentum sumitur ex historia, vel parabola, Luc. 16. Anima Lazari dicitur post mortem portata ab Angelis in sinum Abraham, divitem autem mortuum sepultum esse in inferno, utique secundum animam, in qua vivebat, videbat et loquebatur, ut recte declarat Irenæus, lib. 2, cap. 64 et sequentibus, et Epiphanius, hæres. 64. Optima ratio est, quia post mortem datur præmium, vel poena operum hujus vitæ: ergo manet anima, in qua recipiatur. Et hæc assertio a fortiori ex sequenti confirmabitur.